

В. М. Корпусова, Н. С. Абашина *

ІСТОРИОСОФІЯ В. П. ПЕТРОВА ЯК МЕТОДОЛОГІЯ ЕТНОГЕНЕТИЧНИХ СТУДІЙ

Розглядається методологія етногенетичних студій видатного українського вченого В. П. Петрова, яка базується на його історіософії. Основною тезою є розчленованість історичного процесу на замкнені і самодостатні часові відрізки історії людства — епохи. З цього випливає твердження про дискретність етногенетичного процесу, зумовлену перервистістю історичного розвитку, зламами між епохами.

Ключові слова: Петров Віктор Платонович, історіософія, етногенез, етногенетика, епоха, етнос, походження українського народу.

22 жовтня 2019 р. виповнилося 125 років від дня народження українського вченого, археолога, історика, філософа, літературознавця, мовознавця, фольклориста, етнографа, педагога, письменника, доктора філологічних наук, професора Віктора Платоновича Петрова (псевдоніми: В. Домонтович, Віктор Бер, Віктор Петренко, Борис Веріго).

У кінці ХХ — на початку ХХІ ст. захищена низка дисертацій, вийшли друком кілька монографій, сотні статей і публікацій, присвячених його життю і творчості. Найважливіше місце серед них посідає перше видання в Україні збірки наукових статей В. П. Петрова (111 др. арк.), здійснене з ґрунтовними коментарями В. С. Брюховецьким (Петров 2013).

Разом із тим деякі аспекти наукової спадщини В. П. Петрова досі лишаються недооціненими. Зокрема, це стосується проблеми етногенезу, яка займала особливе місце у його

наукових розвідках. Досягненням В. П. Петрова було не лише те, що він запропонував нову теорію етногенезу, але й виокремлював етногенетику як окрему наукову дисципліну (Корпусова 2002).

Етногенез, на переконання В. П. Петрова, не є приналежністю тільки мовознавства, археології або етнографії. Ця ідея висловлена ним на сторінках «Українського історичного журналу»: «Чи справді археологічні джерела самі по собі достатні, щоб гарантувати законмірність етногенетичних висновків, щоб запровадити археологію в лінгвістику та пов'язати разом усі три наукові дисципліни, які ми тут обговорюємо, — етнографію, археологію та лінгвістику?» (Петров 1963). Про етногенетику, як про окрему науку, йдеться в його монографіях «Скіфи. Мова і етнос» (1968), «Етногенез слов'ян. Джерела, етапи розвитку і проблематика» (1972), «Походження українського народу» (2013, с. 1001—1050), виходячи з їх структури і контексту, та авторефераті дисертації (Петров 2013, с. 1365—1426).

За В. П. Петровим, етногенетика як окрема наука має свої завдання, джерела, методику й методологію. Методику етногенетики В. П. Петров докладно виклав, підкреслюючи специфіку кожного із джерел і необхідність розробки для кожного джерела особливої методики дослідження (Петров 1962; 2013, с. 1365—1426). Але він замовчує методологію досліджень.

Методологією усіх етногенетичних студій В. П. Петрова є його історіософія. Цей термін «історіософія», на відміну від визначення «теоретична історія», «філософія історії», В. П. Петров увів в обіг у середині 1940-х років (Брюховецький 2013, с. 33).

Основна теза історіософії В. П. Петрова полягає у тому, що історія як процес буття люд-

* КОРПУСОВА Валентина Миколаївна — кандидат історичних наук, ORCID 0000-0001-5601-3677, vmkorpusova@gmail.com

АБАШИНА Наталія Серафимівна — кандидат історичних наук, Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, ORCID 0000-0002-4483-2840, n1212@ukr.net

ства розчленована на замкнені і самодостатні часові відрізки — епохи.

Свою концепцію епох В. П. Петров висвітлював у статтях, які були опубліковані в емігрантських виданнях у Німеччині повоєнного часу, зокрема «Історіософічні етюди» (Петров 2013, с. 914—935) та «Наш час, як він є» (Петров 2013, с. 810—824).

Історіософські погляди В. П. Петрова формувалися ще в Україні у міжвоєнний час. Про це свідчать методологічні засади дослідження фольклорних й етнографічних явищ як частин історичного буття, їх зв'язку зі структурою та світоглядом історичної епохи (Петров 2000, с. 74; 2006). У цей час сформувався погляд В. П. Петрова на проблему походження українського народу, її історіософські засади. Світогляд В. П. Петрова «був виплодом його власного світобачення» (Шевельов 2012, с. 153).

Розглядаючи методологічні основи пізнання історії як процесу буття, говорячи про існування епохальних і позаепохальних категорій, В. П. Петров відносив категорію етносу до «позаепохальних, наддобових» категорій: «*Буття етносу звичайно ширше за межі хронологічної тривалості епохи. ... Народи часто не реагують на форми буття даної епохи, не зважають на виклики часу ... на події часу реагують позачасово*» (Петров 2013, с. 931). «*Відповідно до цього як окрему ділянку в межах історіософії годилося б виділити етнософію*», — наголошував, підкреслюючи термін етнософія, В. П. Петров як в статті «Історіософічні етюди», так і в доповіді на спільній конференції груп історії та теорії літератури і мовознавства Української вільної академії наук (УВАН) 4 березня 1946 р. у Німеччині (Петров 2013, с. 932; Білокінь 1999, с. 34). В етнософії В. П. Петров накреслив низку історіософських питань (глобальне й регіональне мислення, етнопсихологія як наука тощо) (Петров 2013, с. 935).

Для теми етногенетики особливе значення мають філософські тези концепції пізнання історії за В. П. Петровим, провідною з яких є твердження розчленованості історії як потоку людського буття на окремі самодостатні епохи: «*Історичний процес не становить собою безперервного потоку буття. Цей потік розчленовується на певні часові відтинки історії, на градації часу, на ступеневі послідовності, що кожна з них — у своїй відокремленості від інших, як від тих, що їх попереджають, так і від тих, що її заступають, — тягнеться до себе. Є самодостатня в собі*» (Петров 2013, с. 914).

Проголошуючи дискретність історичного буття, зречення уяви еволюційного прогресу, поступу, у статті «Наш час, як він є» В. П. Петров заперечив творчу самодостатність часу в історії й висловив думку про усунення часу з історичних досліджень: «*Хронологічна наступність епохи ще не гарантує її вищості супроти попередньої. Ми не віримо ні в хронологію, ні в час: кожна наступна епоха в історії етносу може бути вищою, але може бути і нижчою... Нам дуже важко зректися уявлень поступу*» (Петров 2013, с. 816).

Аби зрозуміти, чому В. П. Петров розробив власну історіософську концепцію, яка не вкладалася в рамки марксистської філософії, слід зважати на особистість В. П. Петрова, його природжену схильність до філософствування, сталість, навіть консерватизм його поглядів, його приналежність до кола кращої наукової інтелігенції початку ХХ ст., інтеграцію в багатовікову європейську культуру з молодих років.

Усі дослідження В. П. Петрова з археології, етногенезу, фольклору, лінгвістики-індоевропейістики, етнографії, літературознавства, філософії базуються на принципі історичності. Цей чинник є основоположним для аналізу теорії етногенетики В. П. Петрова.

У центрі уваги В. П. Петрова завжди була, за його словами, «проблема істоти людського». Він вважав, що людина сприймає світ через ідеологію своєї епохи, котра змінюється відповідно з кожною епохою. Ідеологією середньовіччя був теологізм, нового часу — гуманізм (Петров 2013, с. 917—918). Ідеологія епохи виражає спосіб буття цієї епохи, на основі якої розвиваються погляди політичні, економічні, моральні, естетичні тощо. Ідеологію епох В. П. Петров простежував на конкретному історичному матеріалі. В історії людства вчений виділив три епохи: середньовіччя, новий час, наш час.

Ідеологію епохи, котра передувала середньовіччю, вчений не встиг висвітлити в історіософському аспекті. Проте він мав доробки з цієї проблеми і готувався їх опублікувати, але завадила смерть. Вони були опубліковані після смерті В. П. Петрова (В. Петров (Домонтович) 2006).

Як впливає з рукописів В. П. Петрова, ідеологією первіснообщинної епохи був фольклор, який на певному етапі розвитку людства був тотожним ідеології й не відокремлювався від неї. Рід, що складався з живих, мертвих та ще ненароджених людей і всього довкілля,

стояв у центрі світогляду людей тієї епохи (Петров (Домонтович) 2006).

Власне історіософське кредо В. П. Петров втілює в етногенетичній концепції, яка будується саме на матеріалах стародавніх епох. Вона вперше висловлена в лекціях «Походження українського народу», прочитаних у 1947 р. студентам-українцям у Регенсбурзі (Петров 2013, с. 1001—1050), а згодом відтворена в монографії «Етногенез слов'ян. Джерела, етапи розвитку і проблематика» (1972).

У «Походженні українського народу» В. П. Петров висвітлює свою методологію етногенезу, говорячи, що «*поняття епохи, як структурної цілості, є однією з вирішальних, напрямних засад в наших сучасних історіософських концепціях і студіях*» (Петров 2013, с. 1008).

У цій роботі він окреслює три взаємопов'язані проблеми — розподіл історії і передісторії України за епохами, хронологічне визначення цих епох і аналіз етногенетичних процесів, що відбувалися в Україні в межах окремих епох та в історичній послідовності процесу зміни цих епох (Петров 2013, с. 1002). Задля їх розв'язання В. П. Петров в історії України виокремлює епохи, етапи етногенезу. У «Походженні українського народу» — це трипільська, післятрипільська, передскіфська, скіфська, антична епоха, антична доба. В «Етногенезі слов'ян» — трипільська; доба городсько-усатівської культури; середньодніпровська культура; скіфи; зарубинецька доба; черняхівська культура. Як бачимо, етноперіодизація в цих працях збігається.

В. П. Петров підкреслює конкретний історизм своєї етногенетичної теорії: «*Коли ми ставимо певну етногенетичну проблему для того або іншого історичного життя даного народу або даної країни, ми не вправі виривати дану проблему з кола інших проблем, ізолювати її від конкретного змісту історичного процесу, розглядуваного в сукупності цілого*» (Петров 2013, с. 1025).

В. П. Петров вважав кризи і регрес важливими факторами історичного розвитку так само, як прогрес: «*Історичний процес здійснюється не лише в еволюційному процесі поступового розвитку або незмінного завжди тотожного собі процесу біологічного відновлення поколінь, але і в протилежних їм процесах часткового або цілковитого винищення поколінь, народів і культур. ... Ми воліємо говорити не лише про зріст і перебування, але і про регрес і несталість, про занепад і катастрофи. Кризи і винищення становлять не менш важливий чинник історії, ніж зріст, сталість, перебування, поступ. Смерть,*

загибель, втрати також рухають історією, як і народження. І ми підраховуємо не лише здобутки, але і втрати» (Петров 2013, с. 1011).

В. П. Петров розглядав історію як буття людства не лише в аспекті біологічного відтворення, але і в культурно-історичному аспекті. Стосовно походження українського народу В. П. Петров наголошував, що його не можна розглядати лише як біологічне відтворення поколінь: «*Ми повинні зважити, що наша автохтонність на нашій землі не була плодом і наслідком лише самої біологічної зміни й біологічного відтворення поколінь, що в русі часу, протягом тисячоліть, послідовно заступали одне одне, — процес незмінний і однозначний, тоді справді ми були б антропологічно тотожні трипільцям, — а вислідом суворих випробувань історії. В грозах і бурях знищень, в бурхливих змінах і зламах творився український народ, що став таким, яким ми його знаємо нині*» (Петров 2013, с. 1011). В. П. Петров зазначав: «*... п'ятитисячолітній зв'язок з трипільцями не був і не є зв'язком «китайського» типу, незмінністю сталого перебування; він здійснювався в змінах і через зміни, через катастрофи й кризи. Цей зв'язок підпорядкований законам зміни епох. Історія України перейшла через кілька епох*» (Петров 2013, с. 1008).

За В. П. Петровим перехід від однієї епохи до наступної через злами означає, що «*поруч з процесами знищення, відтискування, переселення, міграції мали місце також процес дифузії, деформації, успадкування, засвоєння. Не лише виключення, але й включення. Був розрив, але й був стик*» (Петров 2013, с. 1019).

Як і в історії епох середньовіччя, нового часу та нашого часу, в історії Європи до середньовіччя В. П. Петров виокремив основні «градации часу», їх дві — старий світ неіндоевропейського ступеня та новий світ, «*епоха панування індоевропейських народів, що триває тим часом і досі*» (Петров 2013, с. 1019). Між ними був злам, який припадає на II тис. до н. е. Йдеться не лише про лінгвістичний аспект, а й про структуру історичного буття. Провідною ознакою, властивою рисою цих стародавніх епох, як і епох середньовіччя та нового часу, для В. П. Петрова виступає людина, провідна постать: «*Якщо ми кажемо, що на протязі цих двох епох вершинок стає провідною постаттю часу, що саме в цей час він витискує хлібороба, одсовує його на другий план, то ми маємо на увазі як економіку, так і соціальну структуру країни. Це однаково стосується господарчого, суспільного й політично-державного життя країни*» (Петров 2013, с. 1021).

Для В. П. Петрова зміна поселень на городища — це не тільки ознака археологічної культури, але й свідчення про психологічний стан постійної тривоги. Тому післятрипільський період він характеризує так: «...Умови життя в цей післятрипільський період різко змінилися. Зникла безпека, яка досі дозволяла селитися на відкритих місцях і не боронитися. Погроза небезпеки звисла над людністю. Ця небезпека зробилася сталою» (Петров 2013, с. 1014).

Свою теорію етногенезу В. П. Петров називав історичною, зазначаючи, що існуючі теоретичні етногенетичні концепції, міграційна і протилежна їй автохтонна, для нього неприйнятні (Петров 1963, с. 37; 1972, с. 202—203).

В. П. Петров зазначав, що кожна етногенетична концепція «пов'язана з певною ідеологічною системою, має власне суспільно-історичне коріння» (Петров 1972, с. 202). Зокрема створення нової міграційної етногенетичної теорії супроти старої автохтонної було зумовлене зламом у суспільній ідеології 60-х років XIX ст. Створення етногенетичної історичної концепції В. П. Петрова було обумовлене виникненням нової епохи — «наш час» з новою ідеологією.

Етногенетичні розвідки В. П. Петрова 1960-х років спиралися на значно більшу в порівнянні з 1940-ми роками фактографічну основу. Зростання джерелознавчої бази — археологічної, лінгвістичної, використання писемних джерел, — все це надало йому можливість ґрунтовніше показати картину загальноісторичних змін стародавнього населення України, але філософська методологія цих досліджень залишилась тією ж самою. Як і 20 років раніше, панівним еволюціоністським уявленням про етногенетичний процес, як про деякий безперервний процес природного руху вперед, що виключає розриви й стверджує елементи зростання, процес, який йде по єдиній висхідній прямій, уявленням про етнос як сталу, від віку незмінну цілість, В. П. Петров протиставив свою концепцію, згідно якої процес етногенетичного розвитку здійснюється не еволюційним шляхом, не по висхідній, а завдяки зміщенню, розриву, зламу між епохами: «*Історію ми вивчаємо як зміну відмінних самодостатніх епох, що заступали одна одну, часто протиставляючи одна одній*» (Петров 2013, с. 1011).

З тези самодостатності кожної епохи впливає твердження В. П. Петрова про дискретність етногенетичного процесу, про «свій напрям етнотворення» відповідно властивостям кожної епохи, тому етноси різних епох не то-

тожні, до того ж у межах кожної епохи етногенез окремого народу мав свої особливості і відмінні: «*У нас немає підстав стверджувати безперервність етнічного і господарського розвитку місцевого хліборобського населення, починаючи з неоліту, говорити, що люди кам'яного віку — це протослов'яни або слов'яни. Безперервності не було. Спостерігаючи зв'язки, слід відзначати розриви*» (Петров 1972, с. 118).

В. П. Петров називав такі розриви — один з них припадає на прикінцевий етап трипільської культури, другий відокремлює скіфській час від зарубинецької культури, інший є між черняхівською культурою і добою історичного слов'янства. Цим він підтверджував тезу, що кожному історичному періоду властива своя спільність, відмінна від спільності іншого часу — етнічна, мовна, культурна тощо.

На поставлене в «Історіософічних етюдах» питання: «*Як дана епоха перетворюється на іншу, що супроти неї вона становить, чи є вона її протилежністю, її запереченням?*» надається відповідь, що зміна епох виникає внаслідок функції заперечення, «переборювання», «протиставлення», перевтілювання епохи в свою протилежність, а не в аспекті часу (Петров 2013, с. 916).

Коли йдеться про припинення на зламі двох епох існування «блискучої і яскравої» черняхівської культури та утворення культури історичного слов'янства, яка «набула цілком іншого, примітивного вигляду» (Петров 1972, с. 213), то цим на археологічному матеріалі наочно ілюструється історіософська теза, що час сам по собі не породжує нову якість (Петров 2013, с. 816).

Особливу увагу В. П. Петров приділяв процесу становлення явищ: «історичного становлення етносу», етапам становлення народу, процесу становлення «мов, як таких, в історичній завершеності і етнічній визначеності» (Петров 1963, с. 37; 1972, с. 205).

Коли В. П. Петров говорив, що «“слов'янство” черняхівців істотно відмінне від слов'янства історичних часів», певно він мав на увазі не тільки проблему етногенетичну, але і проблему історіософську — проблему істоти людського, що відбувається з людиною при зміні епох (Петров 2013, с. 817—821). Сучасність надала змогу В. П. Петрову розкрити те, що відбувалося в давнину: «*І тепер, за наших днів, у суворих випробувань революцій, у руйнах двох світових воєн, що стали тотальними, в спустошеннях бомбардувань, у досвідах державних струсів, в експериментальних знищен-*

нях мільйонів, у пляновому регляментуванні голodu, тереневого простору й переселюваних людських мас ми пізнаємо, що теза про зміну епох не є жадною абстракцією містика або доктринера, а наочною істиною, суцільно втіленою в нашу сучасність» (Петров 2013, с. 915).

Наукові розвідки і власне думки В. П. Петрова багато в чому випереджали свій час. Художня спадщина В. П. Петрова (Домонтовича) порівнюється з творами Камю, Сартра, Ортегі-і-Гассета, М. Де Унамуно (Павличко 1999, с. 15; Пронкевич 2000). За спогадами Ю. Шевельова, у 1940-х рр. «зосередження на проблемах, а не на окремих науках, при прагненні синтезу робило висновки Петрова часто неймовірними й неприйнятними. ... Хто знає, може, його здогадки містять у собі зародки майбутнього, що їх ми ще зможемо сприйняти?» (Шерех 1998, с. 118). Час підтвердив правоту цих слів.

До декотрих думок В. П. Петрова згодом прийшли інші дослідники незалежно від нього. У 1960-х рр. французький філософ М. Фуко висловив погляди багато в чому схожі з поглядами В. П. Петрова. Це дало підставу професору Ратгерського університету в США І. Фізеру назвати В. П. Петрова «українським Фуко», а М. Фуко — «французьким Петровим» (Фізер 1999, с. 44). Ідею нового напрямку досліджень — етногенезології — (як нової науки етногенетики) висловив у 1970-х роках польський археолог В. Гензель (Hensel 1975).

У наш час стало зрозумілим, що історіософія та етногенетична концепція В. П. Петрова відповідає новітнім науковим теоріям, пов'язана з сучасними філософськими напрямками, що розуміння історії за В. П. Петровим відповідає сучасній синергетичній теорії (Пригожин, Стенгерс 1986). Працю В. П. Петрова «Скіфи: мова і етнос» вважають предтечею нових пошуків у мовній архаїці Припонтити (Железняк 1999, с. 14–16). В. П. Петров випередив в часі розробку археологами та етнографами таких понять, які пізніше отримали назву «етносоціальний організм», «етнодіскретні процеси». Він виокремив і обґрунтував значення античної епохи й цивілізації для стародавнього населення України, вважаючи черняхівську культуру українського Лісостепу модифікацією античної цивілізації (Кравченко 2001, с. 183; Абашина 2005). Зречення ідеї часу з вивчення історії, уявлень поступу, пріоритет людського початку — ці плідні тези В. П. Петрова втілені в розвідці розвитку стародавнього керамічного виробництва (Корпусова 1995).

Перелік ідей і розробок В. П. Петрова, що випередили час, можна продовжувати.

Для розуміння особистості В. П. Петрова, його наукових розробок важливо підкреслити, що широкий діапазон досліджень, студії з різних наукових галузей мали одну мету й спрямовувалися на розв'язання однієї проблеми — створення історії українського народу. На рівні історіософської методології, яка надає світоглядну інтерпретацію результатів джерелознавчих студій, В. П. Петров зміг виявити своє кредо, своє власне світобачення й через нього зберегти особливість авторського почерку.

- Абашина, Н. С. 2005. В. П. Петров про взаємодію античної цивілізації з варварським світом. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 73-75, с. 8-10.
- Білокінь, С. І. 1999. Бібліографічний покажчик праць В. П. Петрова. *Slavica et Baltica в ономастиці України*. В: Железняк, І. М. (ред.). Київ, с. 29-41.
- Брюховецький, В. 2013. Віктор Петров: верхи долі — верхи і долі. Київ: Темпора.
- Железняк, І. М. 1999. Ономастичні пошуки В. П. Петрова. *Мовознавство*. 6, с. 11-16.
- Кравченко, Н. 2001. Древняя история славян в концепциях современной украинской историографии. Два дискурса методологии. *Слов'янська культура в європейській цивілізації: до 60-річчя доктора історичних наук, професора Ю. М. Алексеева* В: Наулко, В. І. (ред.). Київ, с. 166-197.
- Корпусова, В. М. 1995. Стародавнє керамічне виробництво: основні ступені розвитку (за археологічними матеріалами України). *Українське гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1994*. Опішне, кн. 2, с. 21-34.
- Корпусова, В. М. 2002. В. Петров (Домонтович): етногенетика як свобода самовиявлення. *Слово і час*. 10, с. 17-25.
- Павличко, С. 1999. Роман як інтелектуальна провокація. *В. Домонтович. Доктор Серафікус. Без ґрунту*. Київ: Критика, с. 3-16.
- Петров, В. П. 1962. До методики дослідження власних імен в епіграфічних пам'ятках Північного Причорномор'я. *Питання топоніміки та ономастики: матеріали I респ. наради з питань топоніміки та ономастики*. В: Цілуйко, К. К. (ред.). Київ, с. 109-118.
- Петров, В. П. 1963. Давні слов'яни та їх походження (До проблеми слов'янського етногенеза). *Український історичний журнал*. 4, с. 36-44.
- Петров, В. П. 1968. Скіфи. Мова і етнос. Київ: Наукова думка.
- Петров, В. П. 1972. Етногенез слов'ян. Джерела, етапи розвитку і проблематика. Київ: Наукова думка.
- Петров, В. 2000. Методологічно-світоглядні напрями в українській етнографії та фольклористиці XIX—XX ст. *Народна творчість та етнографія*. 4, с. 70-74.
- Петров, В. 2006. (Домонтович). Мислення родового суспільства (на підставі археологічних і етнографічних джерел) (гол. ред. Г. Скрипник. Автор ідеї та упорядник В. М. Корпусова). Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України.
- Петров Віктор. Розвідки. Т. 1—3. Київ: Темпора, 2013.

Пригожин, И., Стенгерс, И. 1986. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой. Москва: Прогресс.

Пронкевич, О. М. де Унамуно — Х. Ортега-и-Гассет — В. Домонтович: «Історії вигаданих кохань». *Національний університет «Києво-Могилянська академія». Магістеріум. Вип. 4. Літературознавчі студії*. Київ, 2000. с. 73-79.

Фізер, І. 1999. Український Фуко чи французький Петров? Разюча схожість двох історіософів. *Національ-*

ний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. Т. 17. Філологія. Київ, с. 42-44.

Шевельов, Ю. (Юрій Шерех). 2012. Я — мене — мені... (і довкруги). Спогади 2. В Європі. Харків: Фоліо.

Шерех, Ю. 1998. Віктор Петров, як я його бачив. *Поза книжками і з книжок*. Київ: Час, с. 115-124.

Hensel, W. 1975. L'ethnogeneseologie. *Slavia antiqua*. Т XXI. Warszawa; Poznan, s. 1-4.

Надійшла 29.10.2019

В. Н. Корпусова¹, Н. С. Абашина²

¹ Кандидат исторических наук, ORCID 0000-0001-5601-3677, vmkorporusova@gmail.com

² Кандидат исторических наук. Национальный Киево-Печерский историко-культурный заповедник, ORCID 0000-0002-4483-2840, n1212@ukr.net

ИСТОРИОСОФИЯ В. П. ПЕТРОВА КАК МЕТОДОЛОГИЯ ЭТНОГЕНЕТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Исполнилось 125 лет со дня рождения украинского археолога, философа, литературоведа, лингвиста, фольклориста, этнографа, историка, педагога, писателя, доктора филологических наук, профессора Виктора Платоновича Петрова (псевдонимы: В. Домонтович, Виктор Бер, Виктор Петренко, Борис Вериги).

В. П. Петров разработал новую теорию этногенеза, назвал ее исторической, и предложил выделить этногенетику как отдельную научную дисциплину, которая имеет свои задания, источники, методику и методологию. Методология всех этногенетических исследований В. П. Петрова, основной проблемой которых было происхождение украинского народа, базируется на его историософской концепции истории как бытия человечества, отличается от других существующих философий, в том числе марксистской. В пределах историософии, как отдельную область исследования, ученый считал необходимым выделить этнософию. Оригинальной является периодизация истории в концепции В. П. Петрова. Ее основной тезис заключается в том, что исторический процесс расчленен на замкнутые и самодостаточные временные отрезки — эпохи, между которыми есть не только разрыв, но и связь. В. П. Петров отрицал творческую самодостаточность времени в истории на основании своих представлений о дискретности исторического бытия и отречения от представлений об эволюционном прогрессе, как движении вперед. Из этого вытекает его тезис об устранении времени из исторических исследований. Как считал В. П. Петров, человек, проблема которого всегда была в центре его внимания, воспринимает мир через идеологию своей эпохи. Она отражает способ бытия эпохи, в которой структурообразующей категорией является истина, определяющая развитие политических, экономических, моральных, эстетических и других категорий. Идеологию эпох В. П. Петров прослеживал на конкретном историческом материале. В истории человечества ученый выделил три эпохи: средневековье, идеологией которого была теология; новое время с идеологией гуманизма; наше время, наступившее в XX в. Незавершенные исследования В. П. Петрова о доистории человечества были опубликованы посмертно. Петров рассматривал историю как бытие человечества не только в аспекте биологического воспроизводства, а и в культурно-историческом аспекте. Фактором исторического развития человечества, не менее важным, чем прогресс, В. П. Петров считал кризис и регресс. Из этого тезиса следует утверждение В. П. Петрова: процесс этногенетического развития осуществляется благодаря смещению, разрыву, перелому между эпохами, а не эволюционным путем, не по восходящей линии развития. Этногенетический процесс является дискретным. Процесс формирования этносов происходит в соответствии с особенностями каждой эпохи, поэтому этносы разных эпох, являясь «надэпохальной» категорией, благодаря смещению, разрыву, перелому между эпохами, не тождественны. В пределах каждой эпохи были свои особенности и отличия в этногенезе отдельного народа. В наше время стало ясно, что историософия и этногенетическая концепция В. П. Петрова отвечают новейшим научным теориям, и связаны с современными философскими направлениями.

К л ю ч е в ы е с л о в а: Петров Виктор Платонович, историософия, этногенез, этногенетика, эпоха, этнос, происхождение украинского народа.

Valentyna M. Korpusova¹, Nataliia S. Abashyna²

¹ PhD, ORCID 0000-0001-5601-3677, vmkorporusova@gmail.com

² PhD, National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Preserve, ORCID 0000-0002-4483-2840, n1212@ukr.net

V. P. PETROV HISTORIOSOPHY AS AN ETHNOGENIC STUDY METHODOLOGY

It is already 125 years since birthday of Dr. Viktor Platonovych Petrov (aliases: V. Domontovych, Viktor Ber, Viktor Petrenko, Borys Verigo). Dr. V. Petrov was a famous Ukrainian archaeologist, philosopher, literary critic, linguist, folklore researcher, ethnographer, historian, pedagogue, writer, professor, and doctor of philological sciences.

Dr. V. Petrov developed a new ethnogenesis theory, and called it historic. He proposed to consider ethnogenesis as a separate scientific discipline with its own tasks, sources, and methodology. The methodology of all Dr. V. Petrov's ethnogenic studies is based on his historiosophy. The main goal of his research was the origin of Ukrainian nation. His views, as a history

of mankind existence, are different from the other existing historiography, including Marxism. Dr. V. Petrov considered ethnography as a separate research field within historiography. He also developed original periodization system of history. The main thesis of the theory is that the historic process is divided into closed and self-sufficient time periods — epochs. The time periods have gaps and interconnections between them. Dr. V. Petrov rejected creative self-sufficiency of time in history on the basis of his ideas about the discreteness of historical existence and renunciation of ideas about evolutionary progress as a movement in only forward direction. From this follows his thesis about irrelevance of time in historical research. According to Dr. V. Petrov, a person whose problem has always been in the center of his attention perceives the world through the ideology of his era. It reflects the way of each era existence. Each era structure-forming category is truth, which determines the development of political, economic, moral, aesthetic and other categories. Petrov traced the ideology of epochs on concrete historical material.

In the history of mankind, the scientist distinguished three epochs: the Middle Ages, the ideology of which was theology; New Time with the ideology of humanism; and Our Time that started in 20th century. Petrov's incomplete studies of the mankind prehistory are published posthumously. Dr. V. Petrov considered history as a history of mankind existence not only in the aspect of biological reproduction, but also in the cultural-historical aspect. According to Dr. V. Petrov crisis and regression are as important as progress for mankind historical development. From this thesis follows his statement: The process of ethnogenic development has shifts, gaps, and breaks between epochs, but no evolutionary path or ascending line of development. The ethnogenesis process is discrete. The ethnic group's formation process occurs according to the characteristics of each epoch; therefore, ethnic groups of different epochs are "above epoch" category. As a result of shifts, gaps, and breaks between epochs they are not identical. Within each epoch, there are peculiarities and differences in the ethnogenesis of an individual nation. At present time, it became clear that historiography and ethnogenetic concept of Dr. V. Petrov agree with the latest scientific theories, and connects to the modern philosophical teachings.

Key words: Petrov Viktor Platonovich, historiography, ethnogenesis, ethnogenetics, epoch, ethnos, Ukrainian nation origin.

References

- Abashyna, N. S. 2005. V. P. Petrov pro vzaiemodiiu antychnoi tsyvilizatsii z varvarskym svitom. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 73-75, pp. 8-10.
- Bilokin, S. I. 1999. Bibliografichni pokazhchyk prats V. P. Petrova. *Slavica ta baltica v onomastyti Ukrainy* (vidp. red. I.M. Zheliezniak). Kyiv, pp. 29-41.
- Briukhovetskiy, V. 2013. *Viktor Petrov: verkhy doli - verkhy i doli*. Kyiv: Tempora.
- Hensel, W. 1975. L'ethnogenesologie. *Slavia antiqua*. T XXI. Warszawa; Poznan, pp. 1-4.
- Fizer, I. 1999. Ukrainskyi Fuko chy frantsuzkyi Petrov? Raziucha skhozhist dvokh istoriosofiv. *Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. *Naukovi zapysky. T. 17. Filolohiia*. Kyiv, pp. 42-44.
- Kravchenko, N. 2001. Drevniaia istoria slavian v kontseptsiiakh sovremennoi ukrainskoi istoriografii. Dva diskursa metodologii. *Slovianska kultura v yevropeiskii tsyvilizatsii: do 60-richchia doktora istorychnykh nauk, profesora Yu. M. Aleksieieva* (vidp. red. V. I. Naulko). Kyiv, pp. 166-197.
- Korpusova, V. M. 1995. Starodavnie keramichne vyrobnytstvo: osnovni stupeni rozvytku (za arkeolohichnymy materialamy Ukrainy). *Ukrainske honcharstvo: Natsionalnyi kulturolozhichnyi shchorichnyk. Za rik 1994*. Opishne, book 2, pp. 21-34.
- Korpusova, V. M. 2002. V. Petrov (Domontovych): etnohenetyka yak svoboda samovyjavlennia. *Slovo i chas*, 10, pp. 17-25.
- Pavlychko, S. 1999. Roman yak intelektualna provokatsiia. *V. Domontovych. Doktor Serafikus. Bez gruntu*. Kyiv: Krytyka, pp. 3-16.
- Petrov, V. P. 1962. Do metodyky doslidzhennia vlasnykh imen v epigrafichnykh pamiatkakh Pivnichnoho Prychornomia. *Pytannia toponimiky ta onomastyky: materialy I resp. narady z pytan toponimiky ta onomastyky* (vidp. red. K. K. Tsiluiko). Kyiv, pp. 109-118.
- Petrov, V. P. 1963. Davni sloviany ta yikh pokhodzhennia (Do problemy slovianskoho etnoheneza). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, № 4, pp. 36-44.
- Petrov, V. P. 1968. *Skify. Mova i etnos*. Kyiv: Naukova dumka.
- Petrov, V. P. 1972. *Etnohenez slovan. Dzherela, etapy rozvytku i problemyka*. Kyiv: Naukova dumka.
- Petrov, V. 2000. Metodolohichno-svitohliadni napriamy v ukrainskii etnografii ta folklorystytsi XIX-XX st. *Narodna tvorchist ta etnografii*. № 4, pp. 70-74.
- Petrov, V. (Domontovych). 2006. *Myslennia rodovoho suspilstva (na pidstavi arkeolohichnykh i etnografichnykh dzherel)* (hol. red. H. Skrypnik. Avtor idei ta uporiadnyk V.M. Korpusova). Kyiv: IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy.
- Petrov, Viktor. 2013 *Rozvidky*. T. 1-3. Kyiv: Tempora.
- Prigozhin, I., Stengers I. 1986. *Poriadok iz khaosa: Novyi dialog cheloveka s prirodoj*. Moskva: Progress.
- Pronkevych, O. M. 2000. De Unamuno - Kh. Orteha-i-Hasset - V. Domontovych: «Istorii vyhadanykh kokhan». *Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. *Mahisterium. Vyp. 4. Literaturoznachchi studii*. Kyiv, pp. 73-79.
- Shevelov, Yu. 2012. (Iurii Sherekh). Ya - mene - meni... (i dovkruihy). Spohady 2. V Yevropi. Kharkiv: Folio.
- Sherekh, Yu. 1998. Viktor Petrov, yak ya yoho bachyv. *Poza knyzhkamy i z knyzhok*. Kyiv: Chas, pp. 115-124.
- Zheliezniak, I. M. 1999. Onomastychni poshuky V. P. Petrova. *Movoznavstvo*, 6, pp. 11-16.